

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม (ศึกษาเฉพาะกรณี มุลนิธิสันติชน)” เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อให้ทราบถึงบทบาทการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม วิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบในสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท คือ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และสื่อวารสาร วิเคราะห์กลยุทธ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม ตลอดจนประเมินประสิทธิผลในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลามของมุลนิธิสันติชน ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่มีแนวนโยบายในการทำงานเพื่ออิสลาม การวิจัยครั้งนี้ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของผู้ส่งสาร (Sender) และผู้รับสาร (Receiver) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมทั้งที่ได้พยายามแสวงหาความรู้ โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคม จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงเท่าที่สัมผัสได้ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นมุสลิมคนหนึ่งในประเทศไทย ทำให้สามารถเข้าใจถึงแนวนโยบายและอุดมการณ์ในการเผยแพร่อิสลามมาบ้าง รวมทั้งการใช้เวลาในการศึกษาติดตามเพิ่มเติมจากหนังสือวิชาการอิสลาม และจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับบุคลากรผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านสื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม ในส่วนของการประเมินประสิทธิผลของสื่อมวลชนจากฝ่ายผู้รับสารนั้น จะใช้วิธีการสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายตามแนวคำถามที่ได้กำหนดไว้เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยมีรายละเอียดการศึกษา เพื่อการแสวงหาข้อมูล ตามสภาพความเป็นจริงขององค์กรและของสังคม ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาผลกระทบการใช้สื่อมวลชน เนื้อหา รูปแบบ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน ในการเผยแผ่อิสลาม ของมูลนิธิสันติชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลจากเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหนังสือต่างๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written Document) แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 หนังสือวิชาการในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

- การสื่อสารกับสังคม
- สื่อเพื่องานส่งเสริมเผยแพร่
- การสื่อสารเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมและศาสนา
- การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในสังคมมุสลิม
- ประเทศไทยกับมุสลิม
- ไทยมุสลิม
- หลักและวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์
- การสื่อสารมวลชน กระบวนการและทฤษฎี

1.2 หนังสือวิชาการศาสนาอิสลามว่าด้วยหลักการส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่

ศาสนา

- ความสัมพันธ์ทางสังคมในอิสลาม
- ขบวนการฟื้นฟูอิสลาม
- วัฒนธรรมอิสลาม
- หนังสืออนุสรณ์เมาลิดกลาง ฮ.ศ. 1404
- หนังสือและเอกสารการเผยแผ่ศาสนาขององค์การเพื่ออิสลามทั่วไป

1.3 หนังสือวารสารมุสลิมสันติชน ซึ่งเป็นวารสารของมูลนิธิสันติชน ออกทุก 3 เดือน เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ และลักษณะต่างๆ ของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มูลนิธิสันติชนใช้เป็นตัวกลางในการเผยแพร่อิสลาม วารสารที่นำมาใช้วิเคราะห์ในส่วนนี้ ใช้วารสารมุสลิมสันติชนทุกฉบับ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 14 (ฉบับปัจจุบัน เดือน กรกฎาคม ถึง กันยายน 2541)

แหล่งค้นหาข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ ห้องสมุดคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง ห้องสมุดของมูลนิธิสันติชน รวมทั้ง หนังสือและเอกสารการเผยแพร่ศาสนาขององค์การเพื่ออิสลามทั่วไป

2. ข้อมูลจากบุคคล

การหาข้อมูลจากบุคคลในหน้าที่ 1 สามารถรวบรวมข้อมูลได้จากฝ่ายผู้ส่งสาร (Sender) ซึ่งหมายถึงบุคลากรที่ทำงานด้านสื่อให้กับมูลนิธิสันติชน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Dept-Interview) โดยมีรายชื่อดังนี้

2.1 ผู้ดำเนินรายการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายรายการวิทยุกระจายเสียงของมูลนิธิสันติชน จำนวน 4 คน ได้แก่

1. นายประเสริฐ	มัชชารี
2. นายโยธิน	ยะกิบ
3. นายคอลิด	ปู่ทอง
4. นายดาวูด	สุซุมายัย

2.2 ผู้ดำเนินรายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแพร่อิสลามจำนวน 1 คน ได้แก่ นายคอลิด ปู่ทอง

2.3 ฝ่ายเผยแพร่วิชาการของมูลนิธิสันติชน จำนวน 2 คน ได้แก่

1. อาจารย์บรรจง บินกาซัน หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่วิชาการและ
บรรณารักษะการบริหารวารสารมุสลิมสันติชน

2. นายโยธิน ยะก๊ပ် หัวหน้างานวิทยุ รายการวิทยุ
เพื่อสันติชน โครงการศึกษาอิสลามทางไกล งานผลิตเทปคาสเซต และห้องบันทึกเสียง

3. ข้อมูลจากเทปบันทึกรายการ ทั้งรายการวิทยุกระจายเสียงและรายการวิทยุ
โทรทัศน์ เพื่อใช้วิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบในสื่อมวลชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

3.1 เทปบันทึกรายการวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นรายการวิทยุกระจายเสียงทุก
รายการที่ออกในนามของมูลนิธิสันติชน โดยเลือกมารายการละ 7 ตอน และวิเคราะห์ทุกช่วง
รายการ รายการต่างๆ มีดังนี้

- รายการเพื่อสันติชน ออกอากาศทุกวัน จันทร์ - อาทิตย์ เวลา 05.30 -
06.30 น. นำมาวิเคราะห์ 7 ตอน คือ

1. ตอนที่ออกอากาศวันอาทิตย์ เดือนมีนาคม พ.ศ. 2541
2. ตอนที่ออกอากาศวันจันทร์ เดือนเมษายน พ.ศ. 2541
3. ตอนที่ออกอากาศวันอังคาร เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541
4. ตอนที่ออกอากาศวันพุธ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2541
5. ตอนที่ออกอากาศวันพฤหัสบดี เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2541
6. ตอนที่ออกอากาศวันศุกร์ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541
7. ตอนที่ออกอากาศวันเสาร์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2541

- รายการเพื่อสันติชน (โครงการศึกษาอิสลามทางไกลทางอากาศ) ออก
อากาศทุกวันอาทิตย์ เวลา 09.00 - 12.00 น. นำมาวิเคราะห์ 7 ตอน คือ

1. ตอนที่ออกอากาศในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2541
2. ตอนที่ออกอากาศในเดือนเมษายน พ.ศ. 2541
3. ตอนที่ออกอากาศในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541

4. ตอนที่ออกอากาศในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2541
5. ตอนที่ออกอากาศในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2541
6. ตอนที่ออกอากาศในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541
7. ตอนที่ออกอากาศในเดือนกันยายน พ.ศ. 2541

- รายการวิทยุรวมฎอน ออกอากาศทุกๆ เดือนรวมฎอนของทุกปี (เดือนรวมฎอน หมายถึง เดือนแห่งการถือศีลอดของมุสลิมทั่วโลก) เวลา 02.30 - 05.30 น. นำมาวิเคราะห์ 7 ตอน คือ

1. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2541
2. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2541
3. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2541
4. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2541
5. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2541
6. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2541
7. ตอนที่ออกอากาศวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2541

3.2 เทปบันทึกรายการวิทยุโทรทัศน์ ชื่อรายการ "วิถีสันติ" ออกอากาศทุกวันศุกร์ เวลา 05.30 - 06.00 น. ทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 9 อสมท. ถือเป็นรายการธรรมะของศาสนาอิสลามที่ออกอากาศทางสื่อวิทยุโทรทัศน์เพียงรายการเดียวในปัจจุบัน เลือกสุ่มมา 7 ตอน ตอนที่นำมาวิเคราะห์ มีดังนี้

1. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2541
2. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2541
3. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 13 มีนาคม 2541
4. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 17 เมษายน 2541
5. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2541
6. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2541
7. ตอนที่ออกอากาศในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2541

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากส่วนนี้ ใช้เพื่อการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบรายการ และลักษณะของสื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

ส่วนที่ 2 การศึกษาประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลามของ มุสลิมนิสันดิชน จากการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสอบถาม มีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในส่วนที่ 2 จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. ฝ่ายผู้รับสาร (Receiver) ประชากรฝ่ายผู้รับสารที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ คือ ชาวมุสลิมที่อยู่อาศัยในเขตมัสยิดในเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวน 10 มัสยิด หรือประมาณ 22,167 คน ดังมีรายชื่อชุมชนมัสยิดดังนี้

1. มัสยิดมานาฟีอุลอิสลาม
2. มัสยิดอัลเอียะติซอม
3. มัสยิดยามิอุลอิชฮาด
4. มัสยิดดารุ้ลฮามีน
5. มัสยิดอัลกุบรอ
6. มัสยิดยามิอุลอิสลาม
7. มัสยิดดารุ้ลสลาม
8. มัสยิดรียาดุศซอลิฮีน
9. มัสยิดอันวารุ้ลอับริด
10. มัสยิดนูรุ้ลอิสลาม

ที่มา : ทำเนียบมัสยิดในกรุงเทพมหานคร โดยคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร

แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ไม่สามารถศึกษาจากประชากรทั้งหมดได้ จึงจำเป็นต้องมีการสุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาต้องมีอายุตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไป และต้องเป็นผู้ที่เคยเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนของมูลนิธิสันติชนมาแล้ว จำนวน 377 คน กระจายไปตามชุมชนมัสยิดต่างๆ ดังนี้

1. มัสยิดมานาฟิฮ์ลอิสลาม	จำนวน 19 คน
2. มัสยิดอัลเอียะติซอม	จำนวน 79 คน
3. มัสยิดยามิฮ์ลอิซฮาด	จำนวน 24 คน
4. มัสยิดดารุ้ลฮามีน	จำนวน 31 คน
5. มัสยิดอัลกุบรอ	จำนวน 41 คน
6. มัสยิดยามิฮ์ลอิสลาม	จำนวน 45 คน
7. มัสยิดดาร์อิสลาม	จำนวน 25 คน
8. มัสยิดรียาดุศซอลิฮีน	จำนวน 32 คน
9. มัสยิดอันวารุ้ลฮ์บรียอด	จำนวน 22 คน
10. มัสยิดนูรูลอิสลาม	จำนวน 59 คน

รวมทั้งหมด 377 คน

2. ฝ่ายผู้ส่งสาร (Sender) ซึ่งจะใช้ทั้งบุคลากรที่ทำงานด้านสื่อให้กับมูลนิธิสันติชน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในฝ่ายที่ทำงานด้านรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งฝ่ายวารสารและฝ่ายเผยแพร่วิชาการ รวมทั้งสิ้น 5 คน ได้แก่

1. นายประเสริฐ	มัชชารี
2. นายบรรจง	บินกาซัน
3. นายโยธิน	ยะกิบ
4. นายดาวูด	สุชุมากัย
5. นายคอลิด	ปู้ทอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาให้ทราบถึงกลยุทธ์การใช้สื่อมวลชน เนื้อหาและรูปแบบของสื่อมวลชน รวมทั้งการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลามและการประเมินประสิทธิผลในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยตรงจากบุคลากรที่ทำงานด้านการเผยแพร่วิชาการทางด้านศาสนาของมูลนิธิสันติชน ซึ่งแบ่งเป็นหน่วยงานย่อย ดังนี้

- ฝ่ายรายการวิทยุเพื่อสันติชน
- ฝ่ายรายการวิทยุรอมฎอนผ่านดาวเทียม
- โครงการศึกษาอิสลามทางไกล
- งานวารสารมุสลิมสันติชน

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากฝ่ายผู้รับสารเพื่อทำการประเมินประสิทธิผลของสื่อมวลชนนั้น จะใช้วิธีสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างโดยตรง โดยการสุ่มตัวอย่างจากชุมชนมัสยิดในเขตสวนหลวงทั้งหมด จำนวน 10 มัสยิด ในช่วงวันที่ 25 กันยายน - 25 พฤศจิกายน 2541

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายฝ่ายผู้ส่งสาร (Sender) นั้น ใช้วิธีการเตรียมประเด็นในการสัมภาษณ์เอาไว้อย่างกว้างๆ และสอบถามถึงรายละเอียดระหว่างการเดินทาง ซึ่งผู้วิจัยจัดบันทึกข้อความสำคัญด้วยตนเองส่วนหนึ่งและใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยอีกวิธีหนึ่งในระหว่างการสัมภาษณ์

นอกจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแล้ว ยังค้นคว้าทางเอกสารและหนังสือ โดยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาจากเอกสารและหนังสือที่เข้าข่ายดังต่อไปนี้

- หนังสือวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน
- หนังสือเกี่ยวกับมูลนิธิสันติชน

- หนังสือและเอกสารคำสอนทางศาสนาอิสลาม
- ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทความทางนิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้วิธีการสร้างแบบสอบถามทั้งแบบชนิดปลายเปิดและชนิดปลายปิด ซึ่งได้จากการค้นคว้าดัดแปลงจากแนวคิดและงานของผู้ที่ได้ทำวิจัยในเรื่องใกล้เคียงมาแล้ว แล้วนำแบบสอบถามไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อจัดลำดับเนื้อหาแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยเนื้อหาในแบบสอบถามนั้นจะแบ่งออกเป็น 4 ตอนด้วยกันคือ

- ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา อาชีพ
- ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลการใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อการเผยแผ่อิสลามของมูลนิธิสันติชน
- ตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลการใช้วิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแผ่อิสลาม
- ตอนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทวารสารเพื่อการเผยแผ่อิสลามของมูลนิธิสันติชน

เครื่องมือต่างๆ ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและสมุดบันทึกข้อความการสังเกต และประสบการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยนำแนวคิดและทฤษฎีมาเป็นกรอบนำการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. วิเคราะห์การกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่มูลนิธิสันติชนใช้เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยนำทฤษฎีบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนมาเป็นกรอบนำการวิจัย
2. วิเคราะห์กลยุทธ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลาม ของมูลนิธิสันติชนในฐานะเป็นสื่อเชื่อมโยง (Mediator Role) ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับสังคม การวิเคราะห์ส่วนนี้ได้้นำแนวคิดของเดนิส แมคเคเวลเป็นกรอบนำการวิจัย
3. การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาในสื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแผ่อิสลาม ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหลักการเรียนรู้มาเป็นกรอบนำการวิเคราะห์
4. การประเมินหาประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลามของมูลนิธิสันติชน โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน มาเป็นกรอบนำการวิเคราะห์ในส่วนนี้
5. การประเมินหาประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลาม ในส่วนของการประเมินจากฝ่ายผู้รับสาร ใช้ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจเพื่อประกอบการวิเคราะห์

วิธีการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ทำการจัดระเบียบ เรียบเรียงและอธิบายโดยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามกรอบทฤษฎี ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ